

T A
Č R

Mendelova univerzita v Brně Agronomická fakulta

**H_{neleg} – výsledky promítnuté do směrnic a předpisů
nelegislativní povahy**

TA 020211

MENTÁLNÍ OBRAZ ČESKÝCH VESNIC – MODERNÍ KRONIKA OBCE

KRAJINNÁ PAMĚŤ

Agronomická
fakulta

Milada Šťastná, Antonín Vaishar, Hana Vavrouchová

prosinec 2015

Osvědčení orgánu veřejné správy:

Krajský úřad Jihomoravského kraje

Titul, jméno, příjmení: Ing. František Havíř
Pracoviště: vedoucí odboru životního prostředí
Adresa: 601 82 Brno, Žerotínovo náměstí 3
Telefon: 541 651 571
E-mail: havir.frantisek@kr-jihomoravsky.cz
Kontaktní osoba: RNDr. Iveta Macurová
E-mail: macurova.iveta@kr-jihomoravsky.cz

Jihomoravský kraj
Žerotínovo nám. 3
601 82 Brno
-43-

V Brně: 11. 1. 2016

Ing. František Havíř

1. Cíl

Cílem materiálu je upřesnit realizaci Zákona o kronikách obcí číslo 132/2006 Sb., který v § 2, odst. 2 stanoví: „Nedílnou součástí kroniky je příloha, která obsahuje písemné, obrazové nebo zvukové dokumenty doplňující zápis v kronice“. Cílem je mimo jiné podchytit změny krajiny, jak je vnímají pamětníci. V současné době je poslední možnost, jak zachytit vzpomínky pamětníků, vztahující se ke změnám krajiny v poválečném období a počátcích kolektivizace.

Materiál dále obrací pozornost ke krajině intravilánu, ale především extravilánu obce, kterým je v dosavadních kronikách věnována zpravidla jen malá pozornost. Přitom krajina obcí je nedílnou součástí lokální identity, v minulosti potlačované tendencemi k unifikaci.

2. Problematika

Krajinné struktury dělíme na primární, sekundární a terciérní. Primární struktura krajiny je tvořena fyzicko-geografickými prvky: horninovým podložím, reliéfem, klimatem, vodstvem, půdami, potenciální vegetací a původní faunou. Sekundární krajina je přeměněná a vytvořená člověkem. Zahrnuje využití země a veškeré lidské výtvory v krajině. Terciérní strukturu si představujeme jako subjektivně vnímané hodnoty krajiny. Tato struktura se pojí s historickými, ale i současnými aktivitami a hodnotami krajiny, s její estetikou a vnímáním ze strany obyvatel i návštěvníků.

Primární struktura krajiny je v reálném čase neměnná. Sekundární strukturu lze rozdělit na makrostrukturu a mikrostrukturu. Makrostruktura zahrnuje využití země a existuje k ní relativně snadno dostupná databáze včetně historického vývoje. Podstatné změny ve vnímání krajiny souvisejí s krajinnou mikrostrukturou. *Například v období reálného socialismu se rozlohy orné půdy v naprosté většině katastrů logicky zmenšovaly, ale rozorání mezi a vytváření velkých lánů způsobilo, že lidé tento vývoj vnímají zpravidla opačně. Další změny způsobuje suburbanizace a další formy urbanizace venkovské krajiny průnikem nerurálních objektů a linii do venkovské krajiny.* Zachycení těchto změn je složitější, i když jsou k dispozici materiály v podobě starých map, později leteckých snímků, ale případně i obrazů a podobných děl. Problémem bývá kartografické srovnání těchto materiálů pořízených v různých měřítkách a s různým zobrazením a s různou legendou.

Vývoj terciérní struktury krajiny je mimořádně důležitý pro lokální identitu. Lze jej zachytit mimo jiné právě ve vzpomínkách a hodnocení obyvatel a návštěvníků, které mohou být obsahem obrazových a zvukových příloh obecních kronik. Předmětem záznamu může být dopad historických událostí na krajinnou mikrostrukturu, přičemž do záznamů může být promítnuta nejen velká historie, ale i historie lokální, rodinná, osobní. Na rozdíl od jiných aspektů vývoje krajina zde hrozí nebezpečí z prodlení.

3. Charakteristika výsledků

Cílovou skupinou jsou rodáci, případně starousedlíci (žijící v obci od svých pěti let) ve věkové kategorii 65 let a více. Pro získání objektivizovanějšího pohledu na krajinnou strukturu v mentálním obraze obyvatel je doporučeno provádět 10 rozhovorů. Počet je však možné přizpůsobit ad hoc konkrétním podmínek každého území, minimálně by však mělo být vedeno 5 rozhovorů. Pokud neexistují bariéry (např. zdravotní stav vypravěče), měl by být rozhovor veden přímo v terénu. Pokud nelze rozhovor vést tímto způsobem, doporučuje se setkání na veřejném místě (obecní úřad, knihovna, škola apod.). V obou případech je nutným pokladem pro rozhovor aktuální mapový podklad zkoumaného území (např. katastrální mapa či ortofotomap), součástí rozhovoru je záznam do mapového podkladu. Otázky jsou směrovány do tří základních rovin minulost – současnost – budoucnost (pro tuto

časovou řadu jsou identifikovány hodnoty). Z rozhovoru je pořizována audionahrávka a fotodokumentace, případně videozáznam. Před vedením rozhovoru je třeba opatřit písemný souhlas vypravěče.

Výsledkem je záznam rozhovoru na multimediálním nosiči, webové stránce – audionahrávka rozhovoru s pamětníky doplněná obrazovým materiélem (fotografie a videozáznam) místně souvisejícím s ústně popisovanými lokalitami či událostmi (lze nahradit či doplnit přepisem rozhovorů s obrazovým materiélem, např. fotografiemi a nákresy hodnot krajiny v tištěné podobě).

Datum rozhovoru	
Obec	
Rozhovor vedl/a	
Jméno a příjmení dotazovaného	
Kolik let žije dotazovaný v obci	
Kontakt na dotazovaného	

Do záznamu nahrát:

- a) místo a datum vedení rozhovoru,
- b) jméno osoby, která vedla rozhovor
- c) jméno narátora (vypravěče/pamětníka)

Způsob vedení rozhovorů

- představit se - navázání kontaktu, vizitka, písemný souhlas s pořízením zvukového záznamu, fotografie
- vysvětlit účel vedení rozhovoru
- vyhýbat se formulacím návodních otázek a otázek s možností odpovědět ano/ne
- odhadovaná délka rozhovoru je asi 1 hodina

Navrhované otázky:

1. Domluvili/y jsme se, že nám nejdříve povíte, jaké bylo Vaše dětství v obci
2. Jak jste vnímal/a v dětství krajину vaší obce? (jak na vás krajina obce působila)
3. Jakou roli „význam“ pro vás měla krajina v dětství? (kontext vzpomínek a zážitků, propojení s krajinou ...)
4. Jak zpětně vnímáte krajину vaší obce? (pozitiva, negativa, co si nejvíce pamatujete)
5. Čím byla podle vás krajina vaší obce charakteristická? Co určovalo ráz území?
6. Obhospodařovala vaše rodina krajину obce? Jakým způsobem? (vyjasnění vztahu k půdě resp. území: vlastní hospodářství, orná půda, vinice, sady, louky, chov dobytka)
7. V kterém období docházelo k nejvýraznějším změnám v okolní krajině? (v důsledku čeho)
8. Jak moc se dnešní krajina odlišuje od krajiny, kterou jste znal/a v dětství?
9. Můžete popsát hlavní změny „proměny“ pozitivní, negativní v krajině? (např. v rámci oblíbených míst, v důsledku kolektivizace resp. intenzifikace zemědělství, zatrubnění vodního toku, pokácení alejí, růst zástavby atd.)
10. Jaké místo bylo vašim oblíbeným? Proč? (prostor pro vycházky, schůzky, dětské hry, práci, tajná zákoutí, dobrodružství, smutné vzpomínky...)
11. Jaké hodnoty okolní krajiny byly pro vás v dětství důležité? (čeho jste si na krajině nejvíce cenili)
12. Lze tyto hodnoty v krajině vaší obce ještě dnes najít?

13. Změnil se váš podhled na hodnoty krajiny s ohledem na vnímání v dětství a nyní?
14. Jaké hodnoty dnes ve Vaší krajině chybí a měly by být obnoveny? (které by bylo možno obnovit, částečně obnovit, případně jsou definitivně ztraceny)
15. Můžete posoudit vztah současných dětí k okolní krajině? (znají krajinu, vnímají ji, proč tomu tak je?)

Návrh krajinných hodnot, na něž lze rozhovory zaměřit:

Kulturní hodnoty	
Duchovní a náboženské hodnoty	sakrální stavby, poutní místa, symboly v krajině, genius loci atd.
Kulturní hodnoty nehmotné	území spojené s významnými osobnostmi, událostmi, pověstmi, pohádkami, filmováním apod.
Kulturní hodnoty uznané	v režimu ochrany zákona 20/1987 Sb., o státní památkové péči (kulturní památky/národní kulturní památky, památkové reservace, památkové zóny); UNESCO
Kulturní hodnoty neformální	ostatní hodnoty spojené s kulturou člověka, specifická krajinná struktura, komponovaná krajina, prostupnost krajiny apod.
Architektonické a urbanistické hodnoty	cenné stavby, soubory staveb, významná stavební dominanta, zachovalá urbanistická struktura sídla
Sociální hodnoty	
Hodnoty pro rozvoj mezilidských vztahů	náměstí, místa setkávání, kulturní dům, parky...
Hodnoty pro rozvoj obecního společenství	škola, vzdělávací centrum, informační centrum, ekologické centrum
Rekreační hodnoty	
Lázeňské hodnoty	léčivé prameny, jiné léčivé zdroje
Hodnota rekreačního potenciálu	území splňující hygienické normy, rekreační zóny, geopark
Hodnoty funkčního charakteru	
Meliorační krajinářská opatření	protierozní opatření, vybraná protipovodňová opatření (poldry, retenční nádrže apod.), zpevnění svahů, krajinářské úpravy apod.
Přírodní hodnoty	
Přírodní hodnoty uznané	ZCHÚ, VKP, PP, ÚSES, krajinná památková zóna, soustava Natura 2000, CHOPAV
Přírodní hodnoty neformální	cenné ekosystémy bez ochranného režimu

4. Předpokládaní uživatelé výsledků

Materiál se týká především venkovského osídlení včetně malých měst. Na městskou krajinu je aplikovatelný jen v omezené míře. V metodologické rovině je materiál využitelný Ministerstvem kultury ČR prostřednictvím krajských knihoven, případně krajskými úřady ve smyslu jejich metodického doporučení směrem k uchování mentálního dědictví venkova. Může být částečně inspirativní i pro jiné instituce, které usilují o podporu vlastní identity, spojené s územím, mimo jiné i Spolkem pro obnovu venkova. Materiál může rovněž navázat na metodiku Programu obnovy venkova vydanou Ústavem územního rozvoje, jehož součástí je i analýza místní správy a rozvoje obce v názorech občanů.

Příklad moderní kroniky obce a další informace týkající se uvedené problematiky lze nalézt na následujících odkazech:

http://www.uake.cz/data/moderni_kronika/index.html a <http://pametkrajiny.mendelu.cz/>

5. Seznam doporučené literatury

- ANTONIONI, S., GEMINI, L. MAZZOLI, L. Gazes on Levanto: A case study on how local identity could become part of the touristic supply (s. 107-123). In Burns, P., Palmer, K., Lester, J.-A., eds., *Tourism and visual culture, Volume 1: Theories and concepts*. 2010, Wallingford: CABI.
- BARTHEL, S., FOLKE, C., COLDING, J., Social-ecological memory in urban gardens – retaining the capacity for management of ecosystem services. *Global Environmental Change* 20(2), 2010, 255-265. Doi: 10.1016/j.gloenvcha.2010.01.001.
- BOOTH, B., MITCHELL, A. Getting Started with ArcGIS. Redlands, California: ESRI, 2001. s. 253. ISBN 1-879102-93-5
- BROWN, G., BRABYN, L. An analysis of the relationships between multiple values and physical landscape at a regional scale usány public participation GIS and landscape charakter classification. In. *Landscaoe and Urban Planning* 107. Elsevier. 2012. s. 317-331.
- BROWN, G., WEBER, D., DE BIE, K. Assessing of public lands usány public participation GIS (PPGIS) and social landscape metrics. In. *Applied Geography* 53. Elsevier. 2014. s. 77-89.
- BRIERLEY, J.G. Landscape memory: the imprint of the past on contemporary landscape forms and processes, *Area* 42:1, 2010, s. 76-85.
- CORSALE, M. IORIO. PASOS: *Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 2010, 8: 4, s. 555-568.
- DUMBROVSKÝ, M. Geografické informační systémy. Modul CS02. Brno: VÚT v Brně. 2009. s. 141.
- GELETIČ, J. a kol. Úvod do ArcGIS 10. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta. 2013. s. 141. ISBN 978-80-244-3390-5.
- GIMMI, U., BURGI, M. Using oral history and forest management plans to reconstruct traditional non-timber forest uses in the Swiss Rhone valley (Valais) since the late nineteenth century, *Environment and History* 13: 2, 2007, s. 211-246.
- JONES, L. A., PETTY, A., SCHULTZ, M., SHARPLESS, R., WALKER, M. Agricultural history roundtable complicating the story: oral history and the study of the rural south. *Agricultural History* 84: 3, 2010, s. 281-326.
- KUPKA, J. Krajiny kulturní a historické. Vliv hodnot kulturní a historické charakteristiky na krajinný ráz naší krajiny. Tiskárna Nakladatelství ČVUT. Praha. 1. vydání. 2010 s. 180. ISBN 978-80-01-04653-1
- LÖW, J., NOVÁK, J. Typologické členění krajin České republiky. *Urbanismus a územní rozvoj*. Ročník XI. č. 6/2008.
- LIPSKÝ, Z. Present land use changes in the Czech cultural landscape: driving forces and environmental consequences, *Moravian Geographical Reports*, 9: 2, 2001, s. 2-14.
- MAŠÍČEK, T., ŽDÍMAL, V. Inovace předmětu „Počítačové projektování“ – praktické využití GIS při řešení hydrologických analýz. Metodické pracovní listy. Dílčí část institucionálního plánu č. 13.9 pro rok 2014. Brno: Mendelova univerzita v Brně. 2014.
- MIKLÓS, L., IZAKOVIČOVÁ, Z. Krajina ako geosystém. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1997. 152 s. ISBN 80-224-0519-1.
- MOORE, N. WHELAN, Y. Heritage, memory and the politics of identity: new perspectives on the cultural landscape (Heritage, Culture and Identity), 2007, 153 s.
- NEUHÄUSLOVÁ-NOVOTNÁ, Z. Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Praha : Academia. 1998. s. 341. ISBN: 80-200-0687-7.
- ROIGÉVENTURA, X. ARRIETA URTIZBEREA, I. Construction of identities in the museums of Catalonia and Basque country: local, national and global, *PASOS: Revista de Turismo y Patrimonio Cultural* 8: 4, 2010, s. 539-553.
- ROMPORTL, D., CHUMAN, T. Proposal method of landscape typology in the Czech republic. 2007 – In Dreslerová, J. (ed.): *Journal of Landscape Ecology*. 0. číslo časopisu CZ-IALE, Brno, ISBN 978-80-86386-97-3.
- SALAŠOVÁ, A. KULIŠTÁKOVÁ, L. KUČERA, P. Indikátory kvality krajinného prostředí, *Acta Horticulturae et Regiotecturae*, sv. 13, č. mimořádné, 2010, s. 8-14. ISSN 1335-2563.

- SCHMIDTS, M. Esri ArcGIS Desktop Associate: Certification Study Guide. Redlands, California: Esri Press. 2013. 381 s. ISBN 978-1-58948-351-4.
- SKALOŠ, J. KAŠPAROVÁ, I. Landscape memory and landscape change in relation to mining, Ecological Engineering 43, 2012, s. 60-69.
- SKALOŠ, J. TRPÁKOVÁ, I. KAŠPAROVÁ, I. A kol, Historický land use zájmového území Sokolovsko – rok 1842 (Historical land use in territory Sokolovsko – year 1842. 2011, DO-Ochrana krajinných území, Specializovaná mapa s odborným obsahem, 8.15, HLU- Funkční změny krajin.
- SKLENIČKA, P. Základy krajinného plánování. Praha: Naděžda Skleničková. 2003. 321 s.
- ZANON, B. GENELETTI, D. Integrating ecological, scenic and local identity values in the management plan of an Alpine Natural Park, In. Journal of Environmental Planning and Management, 54: 6, Routledge, Taylor & Francis, Abingdon, UK, 2011, s. 833-850, ISSN 0964-0568
- ZONNEVELD, I. S. Land Ecology: An Introduction to Landscape Ecology As a Base for Land Evaluation, Land Management and Conservation. SPB Academic Publishing, 1995. s. 199. ISBN 9051031017.